

SIMBOLURI DEDICATE CINSTIRII LUI BOGDAN P. HASDEU

Virgiliu Z. TEODORESCU

Anul 2007 este un nou prilej de a readuce în atenție pe unul din iluștri înaintași, care prin ceea ce a întreprins a intrat în conștiința generațiilor care s-au succedat, cele moștenite fiindu-ne călăuzitoare. Centenarul morții impune cunoașterea a ceea ce a înfăptuit ca om și fapta să-i fie cinstită și prin realizări ce devin o componentă a patrimoniului național sculptural. A-i cunoaște și duce pe mai departe preocupările, este cu atât mai stringent necesar astăzi când procesul complex de metamorfoză a modului de viață cunoaște o rapidă transformare, fiecare fiind pe această cale și părtaș la primenirea vocabularului, multe din cele vechi ca obiecte, obiceiuri pierzându-și funcționalitatea, dispar din graiul actual. Dacă nu reținem acum multitudinea sensurilor mâine nu vom putea da un răspuns corect și definitiv.

Un secol de la despărțirea de magul Bogdan Petriceicu Hasdeu, persoană de o complexitate intelectuală, deosebită comportamental, de o tenacitate proverbială într-o cerceta obârșiile unui cuvânt, adeseori incomod pentru interlocutorii care îndrăzneau „a da cu gura” fără o prealabilă documentare care să le confere competență pentru a enunța acuzații incriminatorii. Având o vastă și temeinică cultură a căutat permanent ca, prin informare, cercetare, să găsească răspunsuri la multiplele probleme ridicate de varii discipline științifice, predilect cele de natură filologică dar și istorică. Putem considera cuvintele sale Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pământului; există o singură Românie; există un singur corp și un singur suflet, în care toți nervii și toate suspinele vibrează unul către altul a fi crezul vieții pe care l-a slujit cu o exemplară preocupare. Acest crez este astăzi de mare actualitate pentru a apăra și desăvârși moștenirea înaintașilor și a înlătura actele persuasive prin care se încearcă să ne dezbine prin false istorii.

A fost omul care a investit în suprema speranță că fiica-i Iulia va fi cea care, prin pregătire, preocupări îi va fi virtuală moștenitoare. Relevante îi sunt cuvintele prin care transmitea la zi aniversară, la 28 octombrie 1883, urarea formulată cu prilejul zilei de naștere a Iuliei Hasdeu la împlinirea vârstei de 14 ani: **La mulți ani fericiți, totdeauna bucuria părinților și onoarea țării.** Intensitatea flăcării polivalentelor preocupări de a ști a fost însă mistuitoare frângându-i Iuliei viața la o vârstă la care bogata și variata semănătură nu i-a dat și rodul scontat. Pentru B.P.H., anii ce au urmat după pierderea Iuliei, n-au fost decât anii unei prelungite agonii, care pentru noi încă constituie o complexă ecuație cu multiple necunoscute. Prin cele elaborate, prin cele înfăptuite inițial la București și apoi la Câmpina B.P. Hasdeu a devenit pentru contemporanii săi o persoană greu de definit. A fost contextul în care B.P. Hasdeu a considerat necesar a transmite către înțelegerea viitorimii toate cele dobândite. A elaborat un testament prin care lăsa ca legatar perpetuu Academia Română căreia îi revenea și permanenta îngrijire a cavoului din cimitirul Bellu. Pentru a-i asigura misiunea dobânzile anuale ale fondului substanțial donat urmau a servi și la o cuviincioasă îngrijire. Din păcate stupidele „prefaceri” au bulversat asemenea acte și, ca atare, în ultimele decenii acest unicat elaborat conform viziunii lui B.P. Hasdeu a fost agresat, neglijat, ajungând într-o stare jalnică. Unele intervenții „reparatorii” au fost, de fapt, temporare cosmetizări. Greu de înțeles de ce într-o epocă când toți urmașii celor păgubiți de regimul oprimator se agită pentru a fi beneficiarii idealului „revoluției” concis la „restitutio in integrum”, o instituție precum Academia Română nu beneficiază de o reparație recuperare a fondurilor ce le fructifica la

timpul Posteritatea are misiunea de a discerne, realizând, în timp, o complexă analiză în care omul și faptele lui sunt atent supuse unei profunde judecăți. Pentru B.P. Hasdeu nu cred că există disciplină umanistă care, într-un mod sau altul, să nu fi întreprins o atentă incursiune în vasta lui operă, pentru a evidenția cât și mai ales cum respectiva disciplină i-a fost în atenție, care i-au fost contribuțiile la propășirea ei.

Într-un asemenea context artiștii plastici au avut un stimulatîm îmbold întru a trata tema B.P. Hasdeu. Anticipând, o spunem cu regret că și în acest caz, ca în mute altele, atenția acestora s-a concentrat pe omul de la vârsta sfârșitului vieții, ignorându-i evoluția fizionomiei. Pentru urmași unele situații erau și sunt greu de înțeles. Am avut prilejul să cunosc reacții ale multora din cei care, citind despre familia Hasdeu, aflaseră despre fizionomia și comportamentul lui B.P. H. la anii maturității când era asaltat de admiratoare care se aflau într-o efectivă competiție întru a-l atrage în alcovurile lor. În 1964 la angajarea mea la Arhivele Statului, pentru a da Expoziției permanente acel impuls care să conducă la revitalizarea Muzeului Arhivelor Statului, am procedat la depistarea a tot ceea ce putea să fie componentă a patrimoniului evocator al trecutului respectivei instituții. Așa am ajuns la subsol, într-un spațiu adeseori inundat unde, printre alte multe, am găsit un tablou ce avusese o impresionantă ramă ovală, îmbrăcată cu pânză liliachie. În partea de jos rama era putrezită însă ceea ce era dincolo de sticla protectoare din fericire nu avusese de suferit. Așa am ajuns la un impresionant desen în carbune ce-l reda pe B.P. H. la anii angajării la Arhivele Statului. Tabloul era semnat, însă, din păcate, celor cărora le-am solicitat o informație n-au avut decât răspunsuri contradictorii. Privind tabloul așa am putut să înțeleg reacțiile contemporanelor lui B.P.H. și acțiunea categorică a „moțoaicei” Iulia, soția care a plecat, considerând mai utilă prezența protectoare în preajma fiicei Iulia în ambianța studiilor din anii petrecuți la Paris. Interlocutorii, trecând prin spațiul verde limitrof

localului Arhivelor Statului își opreau privirea pe cel două busturi ridicate prin preocuparea foștilor elevi și admiratori ai celor doi magiștri B.P. Hasdeu și D. Onciul. Acolo însă întâlneau fizionomiile iluștrilor dispăruți la ceasul despărțirii. După decenii, un dialog cu realizatorul, sculptorul Mihai Onofrei m-a ajutat să înțeleg de ce personalitatea lui Hasdeu care i-a fost o preocupare creatoare în mai multe împrejurări a redat-o la vârsta senectuții. Răspunsul a fost prompt și relevant. Iconografia avută la dispoziție dar și opțiunea celor care-l cunoscuseră în ultimii ani ai vieții au fost determinante a-l reda ca un efectiv patriarh.

Dacă o serie de fotografii, de desene, totuși puține, îl surprind în anii veacului a-l XIX-lea, pentru sculptori a devenit preocupare în veacul al XX-lea fiind redat cu fizionomia de la finalul vieții.

Sigur un singur artist plastic sculptor a putut să-l aibă de model viu realizând modelarea într-una sau mai multe ședințe de pozat care l-a condus la conturarea lucrării definitivată în 1902 și expusă în anii următori inclusiv în incinta Ateneului Român în 1917. Ne referim la lucrarea lui Carol Storck, care ulterior a intrat în patrimoniul Muzeului Simu din București. Pentru Dimitrie Paciurea tema B.P. H. a survenit din propriu îmbold în anul decesului savantului căutând să-l imortalizeze pentru posteritate ca o călăuzitoare personalitate. Peste ani bustul a fost integrat în patrimoniul Teatrului Național din București, respectiv a Muzeului Teatrului Național și a Muzeului Național de Artă.

După primul război mondial revista bihoreană „Cele trei Crișuri” a consemnat amplasarea la Oradea a creației lui Ioan C. Dimitriu Bârlad evocându-l pe **B.P. Hasdeu**.

Erau anii când foștii elevi și admiratori, avându-i ca antemergători pe Constantin Moisil și Alexandru Lapedatu, au declanșat operațiunea de aducere în forul public a două busturi menite a-i evoca pe foștii conducători ai Arhivelor Statului, B.P. Hasdeu și Dimitre Onciul. Atât personalul instituției amintite, cât și cel din Biblioteca Academiei Române au acționat pentru strângerea fondurilor

necesare, operă la care s-a alăturat și Ministerul Instrucțiunii și multe persoane de bine. Depășindu-se problema financiară s-a recurs la serviciile sculptorului Mihai Onofreii care a modelat cele două busturi. După viziunile din partea Comitetului de inițiativă au fost îndreptate spre turnare în bronz. S-a decis ca amplasarea să fie realizată în mica grădină limitrofă pe latura de apus a Ansamblului Istoric Mihai Vodă. A fost momentul când, prin finalizarea lucrărilor de urbanizare a Bd. Principele Mircea, Primăria Capitalei a procedat la o efectivă metamorfoză a terenului, realizând alei pavate, dotări de mobilare cu bănci și de amenajare peisagistică, inclusiv a încadrării pedestalelor celor două busturi. S-a hotărât ca solemnitatea dezvelirii să aibă loc la 6 noiembrie 1927. În dimineața zilei de duminică o numeroasă asistență a participat la Te-Deumul de sfințire și dezvelire a respectivelor busturi prilej și de audiere a unor înălțătoare cuvinte evocatoare, dominate de emoția prin care foștii elevi și admiratori își onorau maestrul care le-au călăuzit formarea lor ca viitori continuatori ai muncii de cercetare. Și-au dăinuit decenii bune până la precipitata demolare într-o crea spațiile limitrofe a ceea ce urma să devină Casa Republicii. Atunci, după evacuarea patrimoniului Arhivelor Statului, în zilele viscolului de început de an 1985, factorii abilitați ca virtuali protectori ai patrimoniului cultural al Capitalei au tergiversat salvarea, atât a busturilor, cât și a pietrei pedestalelor. Atunci când, după luni de zile, personalul Muzeului Municipiului București a fost trimis de factorii responsabili ai Primăriei Capitalei n-au mai putut recupera decât bustul lui **Dimitre Onciul**. Cel al lui **B.P. Hasdeu** dispăruse luând drumul topitoriilor, bronzul fiind la mare preț pentru făuritorii de palate cu multe zorzoane. Au trebuit să treacă ani și după un deceniu, în condițiile generate de anii post 1989, să fie făcute interminabile demersuri pentru a obținute aprobările ca simbolul să fie așezat la locul cuvenit, în curtea Arhivelor Naționale..

Centenarul nașterii lui B.P. Hasdeu, eveniment al celui de al patrulea deceniu al secolului al XX-lea a devenit cu mult timp înainte preocupare, existând interes manifestat la cel mai înalt nivel, problema fiind și în atenția parlamentarilor români care solicitau în plen să fie informați despre existența unui program și respectiv componentele sale.

Un important eveniment s-a petrecut în deceniul respectiv la Chișinău, unde sărbătorirea a cinci veacuri de existență a orașului și a 100 de ani de la nașterea lui B.P. Hasdeu a antrenat o serie de factori, atât cu responsabilități politice, cât și artistice. Facem referință predilectă la omul politic Pantelimon Halippa și la sculptorul Alexandru Plămădeală. Atunci a fost dezvelit în mod festiv bustul **B.P. Hasdeu** modelat de Alexandru Plămădeală. Din păcate, acesta și cele care au fost amplasate în alte localități ale României de dincolo de Prut au avut o soartă vitregă, la raptul din 26 iunie 1940 realizat de U.R.S.S. Unele au fost „salvate” și evacuate dincoace de Prut, altele au fost retopite pentru „recuperarea” bronzului necesar pentru noile monumente ale cotropitorilor.

Continuând evocarea lucrărilor dedicate cinstirii lui B.P. Hasdeu cităm prezența în grădina Castelului „Iulia Hasdeu” de la Câmpina a unui bust monumental modelat de sculptorul Alexandru Plămădeală în 1937. Prin calitățile modelajului, proporțiile lucrării, a pedestalei și mai ales a ambientului cadru conferit de cei câțiva viguroși pini flancând clădirea castelului este o prezență în postura de gazdă primitoare pentru cel ce a pășit în curte cu gând bun.

În condițiile vitrege și pentru artiștii plastici din anii celui de al doilea război mondial s-a considerat necesară o acțiune de ajutorare prin acordarea unor comenzi, lucrările urmând să completeze dotările forului public, respectiv a unor grădini publice. O primă asemenea acțiune a vizat amenajarea Rondului Roman în zona vestică a grădinii Cișmigiului unde au fost amplasate 12 busturi care inițial s-au dorit turnate în bronz, însă acest metal era necesar industriei de război și, ca atare, s-a recurs la dăltuirea lor în marmură de

Ruschița. Lucrările au fost finanțate de Ministerul Culturii, Educației Naționale și Cultelor în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne și Primăria Municipiului București. Lucrările au fost încredințate spre realizare celor mai valoroși sculptori ai momentului, cel menit a-l evoca pe B.P. Hasdeu fiind atribuit lui Mihai Onofrei. Solemnitatea dezvelirii a reunit în Rondul Roman o numeroasă participare. Instituțiile de știință și cultură au fost reprezentate de ilustre personalități. Te-Deumul a fost oficiat de preoții și corurile bisericilor Schitu Măgureanu și Popa Tatu, cuvântările au fost succinte, dar definitorii, omagiind pe iluștri înaintași pentru ceea ce au transmis ca sacră moștenire pentru urmași.

După cel de al doilea război mondial au fost integrate lucrări sculpturale evocatoare la adresa lui B.P. Hasdeu ca valoroase realizări mai ales într-o serie de instituții de învățământ și cultură. La Academia Română se află bustul monumental **B.P. Hasdeu** având 1 m., lucrare modelată și turnată în gips în 1958 de sculptorița Constanța Buzdugan. Și tot acolo se află și o replică a realizării lui Oscar Han evocându-l pe B.P. Hasdeu.

La momentul Centenarului Universității București a fost organizat, ca ilustrator al trecutului acestei unități de

învățământ superior, Muzeul Universității în patrimoniul căruia au fost reunite și o serie de busturi printre care și cel evocându-l pe **B.P. Hasdeu**. Nu deținem informația despre autorul acestei lucrări.

La Buzău în fața liceului „Bogdan Petriceicu Hasdeu” aflăm prezența unui bust evocând pe **B.P. Hasdeu**, patronul spiritual al acestei instituții de învățământ care a fost modelat de sculptorul Oscar Han. Lucrarea turnată în bronz a fost amplasată pe un pedestal placat cu marmură albă.

În incinta Universității din Timișoara se află un bust **B.P. Hasdeu**, lucrare dăltuită în piatră albă fără a avea menționat autorului.

Cele succint evocate sunt, sperăm, evident o incompletă amintire a celor întreprinse în secolul care a trecut. Pot fi argumentate dificultățile care nu odată au împiedicat aducerea în forul public a unui simbol. Fără a reproșa, avem datoria de a reflecta la ceea ce trebuie întreprins pentru ca acum și în viitorul apropiat să fie făcuți pașii care să ne conducă la o concepție care să cuprindă unde cum și când vom realiza alte simboluri evocatoare a lui B.P. Hasdeu. Predilect mă refer la acele locuri care într-un mod sau altul i-au cunoscut benefica prezență.